Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KILDER I ROSKILDE

KILDER I ROSKILDE

udgivet af Roskilde kommune
i anledning af Vandforsyningens
100 års jubilæum 1. september 1980

Tekst: Lotte Fang.
Tegninger: M. Suhr Andersen.
Tryk: Roskilde kommunes trykkeri.

»Der er kun få steder på vor klode, som kunne fremvise så mange og så vældige kilder, som Roskilde. Byen har fra Arilds tid af, været berømt for sine mange kilder«.

Sådan beskriver Henrik Behrmann Roskilde i 1832 og nogenlunde på samme måde beskriver forskellige 1700 tals forfattere byen.

Der opregnes 24 kilder og brønde, flere er helt forsvundet i dag, men endnu har Roskilde så mange kildesteder at den med rette stadig kan være kildernes by.

Denne store mængde vand, som Roskilde har haft, skyldes nok byens beliggenhed på den yderste rand af det midtsjællandske højdeplateau og byens undergrund. Ved boringer i begyndelsen af dette århundrede blev det konstateret, at Roskilde ligger på usorteret og stenet moræneler, der er afsat af indlandsisen. Neden under kommer et 55 m tykt lag af lagdelt sand og grus afsat af isens smeltevandsfloder, så følger et lag på 48–55 m Grønsandskalk, der er dannet i tertiærtidens begyndelse, og endelig allernederst aflejringer fra kridttidens yngste del, det der kaldes danske kalken.

At der var så mange kilder i dette område har nok været medvirkende til, at der opstod en by her. Vand var uundværligt, ikke alene til mennesker og dyr, men vand var også en god og kraftfuld trækkraft.

Der findes en række sagn, som fortæller om Roskildes tilblivelse og i dem alle spiller en kilde en af hovedrollerne.

Et af disse sagn står i Lejrekrøniken: »På den tid var der en stor by midt på Sjælland, hvor der nu kun er et øde bjerg ved navn Høgebjerg, men dengang lå der en by, som kaldtes Høgekøbing. Da nu kong Ro så, at købmændene gav meget ud for at leje vogn fra skibene og op til byen ad landevejen, så befalede han, at købstaden skulle flytte bort fra det sted og ned til havnepladsen, hvor Isefjorden udstrækker sig og her lod han huse bygge omkring en dejlig kilde. Der byggede Ro en stor by, som han gav et dobbelt navn efter sig selv og efter kilden, idet han tog den ene del af kildens navn og den anden del fra sig selv og kaldte byen på dansk Roskilde, og ved dette navn skal den kaldes i al evighed«.

Maglekilde

Den kilde, som var med i kong Roars byplanlægning, er af senere tider blevet udpeget som Maglekilde. Det er meget naturligt, for den har altid været, og er stadig, Roskildes vandrigeste kilde. »Magle« betyder stor og i 1700 tallet omtales kilden også som: Store kilden.

Første gang Roskildes kilder med sikkerhed beskrives, er i Jens Laurtisøn Wolfs bog fra 1654, her står: »Der er udi denne berømmelige Kiøbstad Roeskilde at se Magle Kilde Mølle, hvis Vand er meget stort og rinder Høyt op ad udi Hjørnet, som Springet er. Udi samme Vand siges at være en Kaabber Plade med fine Huller paa, hvor udi giennem Vandet kommer, og om icke saa var, da er mand udi den Mening, at Vandet skulle tage Ofverhaand oc større Flod. Aff denne Magle Kille hafver fem Møller eller Oværne Aar oc Dag noch at male, de tre ligger udi Domkirche Sognen oc de to nedre ligger udi St. Ibs Sogn, hvilke aldrig enten Vinter eller Sommer fattes Vand«.

Det lyder, som om Maglekilde nærmest har stået som en lille geysir op af mølledammen og at man har prøvet at dæmpe springet ved at lægge en kobberplade med små huller over det, vel nok ikke så meget af angst for en ny syndflod, som for at bedre muligheder for at få tøjet vandet, for Maglekilde var en meget yndet vaskeplads allerede i 1600 tallet.

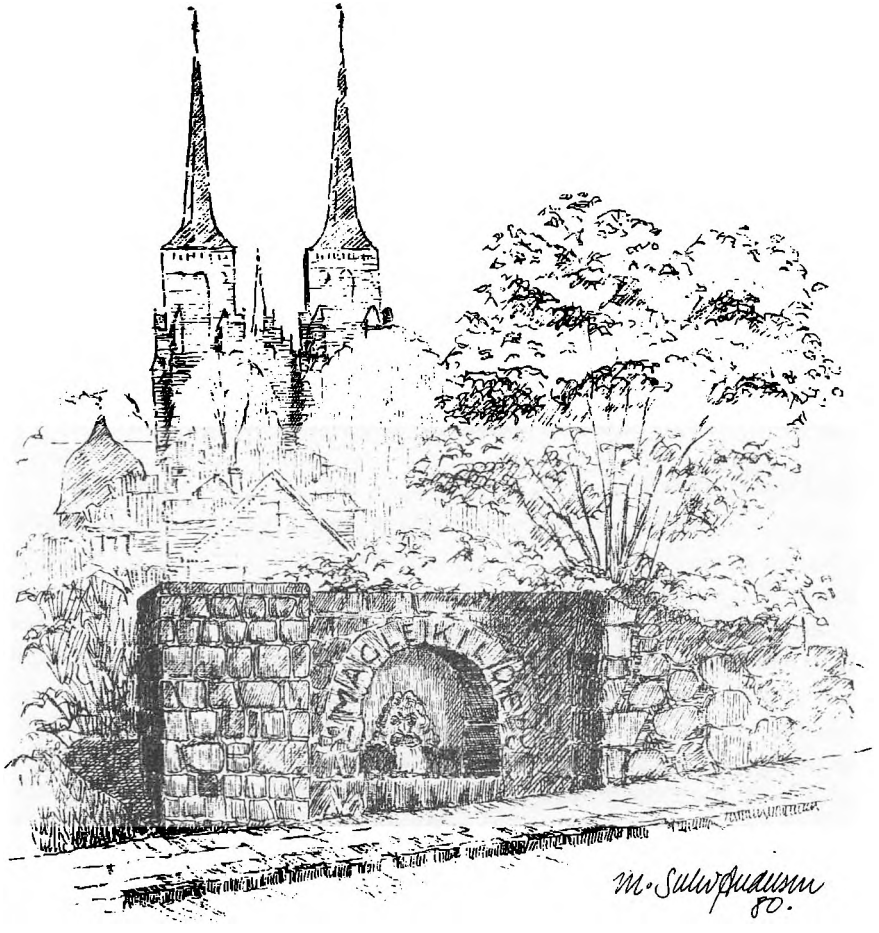
At Maglekilde har sprunget med stor kraft vidner også en skildring om, som blev givet af dr. Johannes Christian Lange i hans bog om »De naturlige vande« fra 1756. Her beskriver han hvordan kilden »bestaaer egentlig af to kilder, som omtrent ere een Alen (0,628 m) fra hinanden, og enhver af disse Kilder, have en stor og nogle smaa aarer, af hvilken Vandet med Heeftighed opspringer igiennem den klare sand, saa at det mestendeel staaer to Alen (1,255 m) over sandet«.

At Maglekilde har givet meget vand, derom er der ingen tvivl. I 1832 beregnede Henrik Behrmann vandmængden til 180 tønder (ca. 82.365 l) i timen og i 1920 blev vandmængden målt til 60.000 liter i timen. 7 år senere var den nogenlunde det samme. I de år, der er gået, er vandstanden faldet betydeligt over 3 meter, men alligevel har Maglekilde ikke givet op, den giver stadig 15.000 liter i timen, og vandet holder altid 5° sommer som vinter.

Som det nævnes i bogen fra 1654, så trak Maglekilde 5 møller. Vel kom der vand fra andre kilder, men som den vandrigeste kilde var det Maglekilde, som denne række af møller regnede med. Først kom Maglekilde mølle, så Sct. Mortens mølle, derpå Kapelsmøllen, så Sct. Clara

mølle og endelig Strandmøllen.

Disse møller har arbejdet i Roskilde i hundreder af år, f.eks. nævner Jacob Erlandsen i 1253 en mølle, som han vil give til Helligåndshuset, der nu er flyttet til Skomagergades begyndelse. Om møllen hedder det: »En mølle, vi ejer her i byen, noget nærmere søen«, det er antagelig den ældste omtale af Strandmøllen. Møllerne har været tilknyttet kirker og klostre. Den første af møllerne, som forsvinder, er Maglekilde mølle, der brænder i 1731. Den sidste af de 5 møller, der standsede var Strandmøllen i 1928, mens Sct. Clara mølle i 1831 var blevet papirmølle.

Kildekalk

Maglekilde gjorde andet end give vand til husholdningen, til storvask og til trækkraft, den gav også byen et godt og bestandigt byggemateriale, som der blev god brug for, da det store kirkebyggeri i 1000- og 1100 tallet tog fart. 12 kirker blev opført af kildekalk eller frådsten, som stenen også hedder. Denne kalksten dannes når kildevandet bliver udsat for luftens ilt. Kalken afsættes i flader, når vandet løber hen over jorden og som århundrederne gik blev der tale om lag af flere meters tykkelse. Kildekalken er ret blød, når den graves frem, den kan med lethed formes med en sav eller økse, men når den indgår i et murværk og gennem et stykke tid har været udsat for luftens påvirkning, størkner stenen og bliver hård og vejrbestandig, samtidig skifter denne farve fra gulligt til gråt med blålige og rødlige nuancer. Sct. Ibs kirke, Sct. Jørgensbjerg kirke og Sct. Laurentius kirkeruin under Stændertorvet er alle bygget af kildekalk fra Maglekilde.

Da murstenen blev almindeligt byggemateriale forsvandt kildekalkens betydning, og det kalkbrud, der var ved Maglekilde, standsede. Vandet fra kilden fyldte efterhånden kalkbruddet op og derved opstod en ret stor mølledam. Det var ved denne dam, Maglekilde mølle blev bygget. Efter branden i 1731 blev den genopbygget, men som papirmølle, i 1812 blev der knyttet et manufakturanlæg til den.

Den parkeringsplads, som i dag ligger i området mellem Lille Maglekilde stræde, Weysegangen og Maglekildevej er omtrent den gamle mølledams størrelse. Mølledammen blev kastet til i 1846, nye og højtflyvende planer for området var blevet udkastet, nu skulle de føres ud i livet.

Vandkuranstalten

I 1840'erne var der i Tyskland opstået en mani med at være på vandkur. Kuren bestod i at man på dertil indrettede vandkuranstalter tog bad i kildevand og desuden 16 gange dagligt drak et glas lunkent kildevand. Der var bygget en vandkuranstalt i Klampenborg og nu skulle der også bygges en i Roskilde, i byen, som mere end nogen anden var berømt for sit gode, helsebringende vand. Grundlæggeren af vandkuranstalten i Roskilde var dr. H. K. Marcher, som var læge i byen. Der blev holdt stiftende generalforsamling d. 18. marts 1846, hvor der blev dannet et aktieselskab med borgmester Foss og agent Svane i spidsen. Den 23. maj 1849 blev der holdt rejsegilde på vandkuranstalten. Det var en smuk trefløjet bygning med to tårne på hovedfløjen. Hele komplekset var beklædt med træ og foran hovedbygningen var der en park, hvor kurgæ-

sterne kunne spadsere og samtidig drikke nogle af dagens 16 glas vand. Det var arkitekten Harald Stilling, som havde tegnet komplekset, som på én gang underordnede sig omgivelserne og som samtidig synede ret så imponerende.

Det ældste kildehus og udløb

Selve kilden kom nu i faste rammer. Den skulle som grundlag for kuranstalten fremtræde i en pæn og ordnet skikkelse, og derfor kom kilden i hus. Der blev over den bygget en ottekantet bygning i to etager. På første sal var der en lille lejlighed til en opsynsmand og i stueetagen var der en lille dør, som førte ind til et stort rum med et åbent bassin midt i. Bassinet var omgivet af et jerngitter og om bassinet var en lille gang, så man kunne gå hele vejen rundt. Vinduerne sad højt oppe, der var ret dunkelt i rummet, vådt og køligt; nede i bassinet var det mørke vand mærkeligt levende. Fra bassinet løb vandet gennem en stensat rende under komplekset ud til det smukt formede kildested på Maglekildevej. Gennem en åbning, som var havguden Neptuns mund, strømmede vandet frit ned. Neptunhovedet, som var lavet af malermester og fabrikant Ludvig Christian Turecht Møller, sad i en lille niche og et gitter skærmede kilden forfra. På kildehusets tag blev der sat en vindfløj i form af en kvinde med svømmehale, der endte i et trefliget blad. I hånden holdt hun en dunhammer. Hun er en søjomfru, det ferske vands skytsånd.

Vandkuren i Roskilde var slået stort op. Mange familier i byen regnede med at kunne leje værelser ud til kurgæster og Stadt Hamburg, Algade 5, blev gjort til en slags »reserve« hvor der var plads til kurgæsternes besøgende.

Vandkuren standser

Desværre blev vandkuranstalten ikke til den store fremgang for byen, som alle havde håbet. Hurtigt faldt aktierne til 0 og kuranstalten blev nedlagt. I 1851 blev komplekset købt af en tysk baron Constant Dirckinck Holmfeld. Han var kendt for et omfattende politisk forfatterskab, forgæves forsøg på at komme ind i dansk politik og for sine hæftige angreb på grevinde Danner. Da alt dette ikke hjalp ham, gav han sig til at angribe Danmark i den tyske presse, og en majdag i 1861, da der var marked i Roskilde, kom en række »agitatore« fra København og fik sat markedsgæsterne i sving, det blev til »stormen på Maglekilde«, hvor mængden kastede med sten mod komplekset, mens baronen og hans familie sad i kælderen.

Familien måtte forlade landet og komplekset kom på andre hænder, en overgang blev der afholdt selskabelige sammenkomster der, f.eks. i 1867, da der kom fransk besøg i anledning af den franske udstilling i København. I 1867 blev komplekset købt af smedemester Ole Petersen, som oprettede Maglekilde Maskinfabrik og som byggede værksteds- og støberibygning vest for Maglekildevej.

Sodavandsfabrikken

I 1846 havde en københavnsk apoteker startet en sodavandsfabrik og i 1871 blev der bygget en fabriksbygning af røde mursten - lige op ad kildens udløb. Vandet skulle helt ind i fabrikken og gøre nytte, intet måtte gå til spilde og derfor blev der sat en buet jernkumme op næsten helt oppe under næsen på Neptun. I 1895 overtog C. B. Strøyberg Maglekilde Maskinfabrik, og vandkurkomplekset kom på andre hænder. Foruden sodavandsfabrik var her også en årrække forberedelsesskole til Katedralskolen og privat bolig, indtil advokat Frithjof Kemp solgte komplekset til Roskilde Kommune. Sodavandsfabrikken blev i 1913 købt af Poul Becken og Maglekilde Brøndanstalt blev den 1. april 1916 sammensluttet med Frederiksberg Brøndanstalt til et aktieselskab.

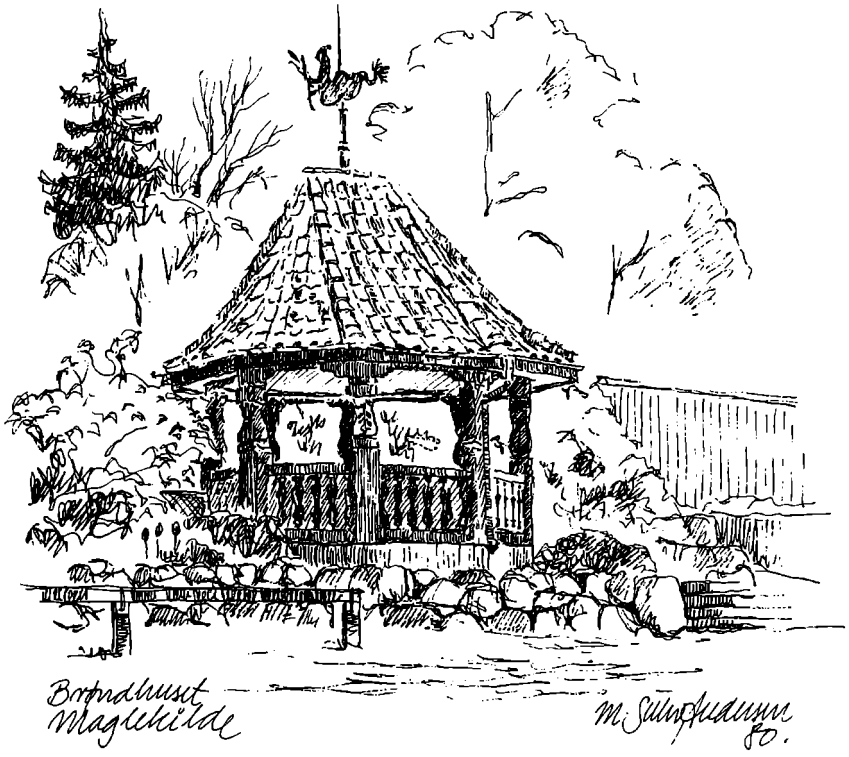
Det nuværende kildehus

I marts 1927 fik Maglekilde igen et andet ansigt. Den ottekantede bygning i Lille Maglekilde Stræde var forsvundet og kilden sprang under åben himmel ned i sit bassin. Nu blev der bygget et kildehus over udspringet. Den sekskantede bygning ligger der endnu og man kan stadig se Maglekilde ånde nede i dybet. Også udløbet blev ændret, igen skulle det hele se hygiejnisk ud, og derfor kom den nu meget mosgroede jernkumme væk og i stedet blev nichens bund omdannet til et bassin. Det hele blev beklædt med hvide fliser med undtagelse af væggen bag Neptunhovedet, som changerede i blåt og grønt. Gennem en åbning i væggen løb vandet ind i fabrikken

Maglekilde indgår i vandforsyningen

I 1962 blev det besluttet at Maglekildes vand skulle ledes ind i Roskildes vandsystem. Det blev sat en pumpe direkte ned i kildebrønden. Nu var det umuligt at se vandet stige op fra bunden. Samtidig blev der også lukket for det vand, som fra Maglekilde ad underjordiske kanaler løb over i Byparken, hvor det dannede et lille vandfald for senere at løbe

gennem en sø, videre som en idyllisk bæk og forsvinde ud i fjorden efter at have givet vand til endnu en lille sø med svaner og andre svømmefugle.

Kilden forurenes

I 1970 viste det sig at vandet i kilden begyndte at blive forurenet, det skyldtes nok den begyndende nedrivning af vandkuranstalten, for efter nedrivningen af den bygning, der lå midt inde i kompleksets gård, begyndte forureningen. Det skyldes antagelig at vandkuranstalten havde forhindret forurening fra overfladen i at nå ned til kildens vand. Pumpen blev taget op igen, kilden fortsatte sit løb og dens levende vand kan igen ses gennem glasset i kildehuset. For at få en erstatning for dette vand blev der foretaget en boring lidt oppe i den gamle rektorhave, for at få vandet inden det blev rigtigt forurenet. Denne boring blev foretaget i 1971 og gav i en årrække store vandmængder, nu ligger den stille, som reserve.

Kilden restaureres

I 1972 blev det vedtaget at nedrive Roskilde Vandkuranstalt, men bevare kildehuset og udløbet. I 1974 blev udløbet restaureret på det nydeligste og blev ført tilbage til sit oprindelige udseende fra 1846. Søjomfruen viser stadig hvad vej vinden vender, hun sidder nu på kildehusets røde tag.

Rektorkilden

Kun få skridt fra Maglekildes udspring inde i den gamle rektorhave ligger en lille kilde, som, om foråret især, giver lidt vand. Det er Rektorkilden, som af nogen fejlagtigt er udlagt, dels som den første Maglekilde, dels som Roars kilde. Begge dele er forkert, denne kilde har aldrig givet de vandmængder, der altid har været tale om ved Maglekilde, og ingen skriftlige oplysninger underbygger denne idé, tværtimod. Hvad angår antagelsen med Roars kilde, så får dr. John Chr. Lange den afkræftet i 1756, men det er så tydeligt noget af en sagndannelse, der gennem tiden har været i Roskilde.

Den ældste beskrivelse af denne lille kilde er fra 1774, hvor der oplyses at den giver godt vand og at den for få år siden er renoveret, videre siges: »Vandet flyder med en behagelig raslen igennem hule tagstene ned af en bakke i en park (rektorhaven), hvorfra det udløber til de nederste møller«. I 1832 er kilden forsvundet og et nydeligt blomsterbed har indtaget pladsen. Det nuværende kildearrangement må således være fra midten eller slutningen af 1800 tallet, for det findes i 1900, og på det tidspunkt ved ingen, hvornår det er lavet. De forskellige rektorer ved Roskilde Katedralskole var meget glade for den lille kilde, dels var her frisk drikkevand og dels vand kunne også afkøle snapsen, som blev nydt ved censorfrokosterne. I dag står der at læse på den største af stenene: »Kirstens kilde«. Det var rektor Hauch, som i sin glæde over det første barnebarn gav kilden navneforandring, men selv om man må have respekt for en bedstefars glæde, så hedder kilden stadig: Rektorkilden.

Sct. Hans kilde

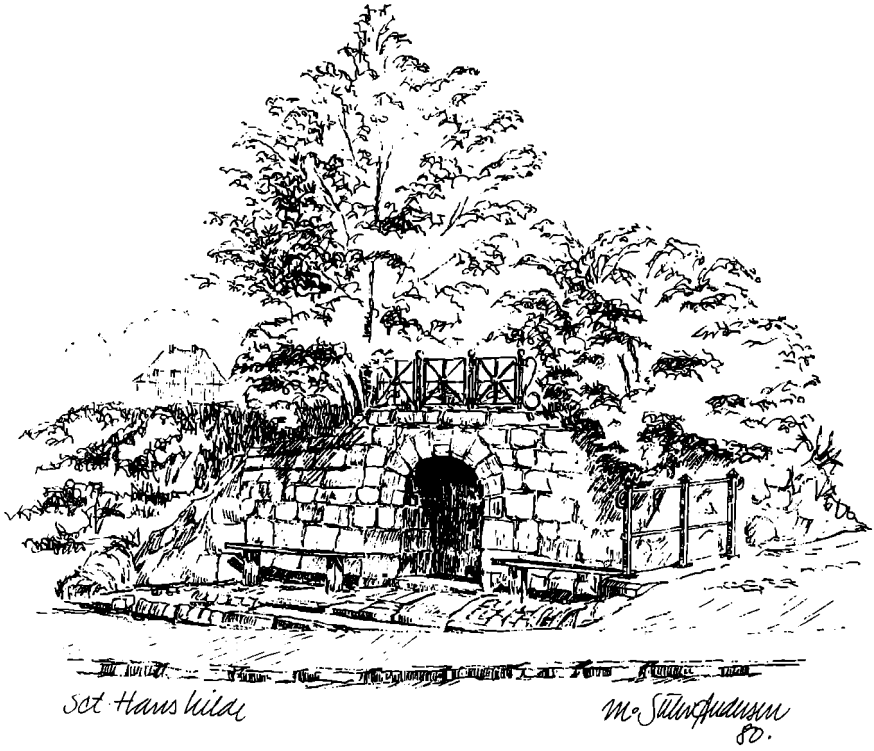
Nord for Domkirken ved Tuttesti ligger Sct. Hans kilde. I 1700 tallet omtales den som næsten øde, og man ved den har ligget i nærheden af Sct. Hans kirke. I 1832 fortæller Henrik Behrmann, at kilden egentlig er en brønd, som allerede for 100 år siden har fået en slags indhegning med egeplanker og at den ikke afgiver meget vand.

Den 31. januar 1835 blev kilden renset. Kildebrønden blev fuldstændig

tømt for jord, brokker og meget andet, blandt andet en masse potteskår, og det var et lag på 6 meter, man måtte igennem inden den 11 m dybe kildebrønd var renset. Helt nede på bunden stødte man på middelalderligt lertøj, der var selvfølgelig mange skår, men også 2 næsten hele lerkander, der var ret store og som havde rødbrun glasur, nu kan de ses på Nationalmuseet og de regnes til det bedste af middelalderligt keramik.

Det var maler Ehlers, som sørgede for at disse lerkander kom på Nationalmuseet og det var nok også ham, som året før havde stået for udformningen af Sct. Hans kildes udløb mod Tuttesti. Den smukke kildeniche var i 1969 i en meget dårlig forfatning, det smukke gitter, som kronede kilden, var borte og forfaldet havde sat sine spor. Hele området blev på det nydeligste gjort i stand af Roskilde kommunes arkitektafdeling og parkafdeling i fællesskab. De gamle bænke blev opmålt og nye sat i stedet. Gitteret blev rekonstrueret efter et gammelt foto, og i dag står kilden som i 1835 og løber med en lille forfriskende vandstråle, ikke af kildens eget vand, men vand lånt fra Roskildes vandværk.

Helligkilde

De fundne lerkander fortæller med al tydelighed, at Sct. Hans kilde har været en helligkilde, for det var reglen, at når man drak af det helbredende vand, så skulle det være af helt nyt lertøj, som efter brugen skulle slås i stykker og skårene smides i kilden, derved kunne ingen anden drikke af genstanden og få den sygdom, man selv ønskede at blive fri for. Kilden var indviet til Hans, det danske navn for Johannes; det vil sige Johannes Døberens kilde. Den har været særlig helbredende Sct. Hans nat på døberens fødselsdag, den dag som sædvanligvis ansås for at være den mest virkningsfulde, og så ved selve døberens kilde, det kunne kun give helbredelse. Bagefter kunne man så gå over i Sct. Hans kirke lige ved og frembære sin taksigelse og ofre i kirkebøssen. Ved Sct. Hans kirke har der nok også været kildemarked, selvom der ikke er efterretninger herom.

Roars kilde

Roars kilde er helt forsvundet. I 1700 tallet omtales den allerede som øde, men den nævnes, og i samme åndedrag fortælles, at omkring den plads skulle den gamle kongsgård have ligget. Denne idé skyldes sandsynligvis kildens navn. Da Frederiksborgvej 7 blev bygget i 1960 forsvandt de sidste rester af den gamle kilde. Der var på det tidspunkt tale om en slags brønd i form af et tilgroet hul med lidt vand i bunden. Engang gav kilden så meget vand, at det blev ledt over gaden i en stenkiste, for sammen med Klosterkildens vand at trække bl.a. Riemorsmølle. Roars kilde standsede i 1904-05, vandmængden var blevet for lille og kilden sygnede hen. I 1871 blev der i avisen gjort opmærksom på i hvor dårlig stand alle byens kilder var. Især var det galt med Roars kilde, som havde fået et grimt hvidt skilt med indskriften: »Kong Roars kilde« sat op på en pind. Indsenderen mente den gamle sagnkonge ville blive forfærdet over, hvordan hans kilde blev behandlet. En overgang var der tale om at lave et monument over kilden, men det blev ikke til noget. Roars kilde har aldrig været en af de betydeligste i byen, dens interesse ligger nok i navnet, som skulle underbygge sagnet om Roskildes opståen.

Sct. Gertruds kilde

Lidt længere nede ved Frederiksborgvej 23A, er indgangen til Byparken. To trapper fører op til det grønne og mellem dem står en bænk på et lille område, der er belagt med sandstensfliser. Lige i midten ligger en sten med indskriften: Sanct Gertrud. Det er de sørgelige rester af Sanct Gertruds kilde. John Chr. Lange fortæller at den ikke bliver holdt ved lige. Andet steds omtales den som øde. Den ses på Peder Resens kort over Roskilde fra 1670, og omtales der, som den berømte kilde. I 1800 tallets begyndelse blev kilden sat i stand, og i 1928 købte Roskilde kommune kildeområdet. I 1931 blev kilden helt restaureret. Den gamle kildegrotte, der omtales som en klam stengrav, blev revet ned og det jernrækværk, som var rundt om hele området, forsvandt også. Denne udformning havde kilden fået 1903, så den er nok den af Roskildes kilder, som har haft det mest skiftende udseende.

Omlægningen af kilden i 1931 skyldtes en udvidelse af Frederiksborgvej. Kilden kom derved til at ligge halvt ud på fortovet. Kildens nye udseende beskrives på denne måde: »Omkring kildevældet er der sat en rummelig rund brønd 120 cm i diameter. Vandet ledes fra skrænten ud i brønden, der er sat af natursten uden bindemiddel, det giver vandet mulighed for at sive fra skrænten«. Vandstanden i brønden blev 15 cm,

resten løb ned i en kloakbrønd. Det var kun en stakket frist kilden fik. I maj 1934 var dødsdommen afsagt, en boring i Sct. Marie Plejehjems have havde ramt den gamle kildes vandåre og den sygnede hen. Brønden blev overdækket med jernbeton og vandet blev ledt gennem rør ud til kloakken ved vejkanten. Der kom jord over det hele, sandstensfliser ovenpå og indskriftstavlen som et lille minde om den gamle kilde. Kilden blev lukket til, men den levede alligevel og ved forårstid kommer der liv i den for alvor. I februar 1974 fik den forårsfornemmelser og brød gennem jorden. Vandet løb ud over fortovet og frøs der til is. Det var farligt for de forbipasserende, så der blev gravet op og kilden tæmmet, men mäske var der en mulighed for engang at lade Sct. Gertruds kilde igen komme frem i lyset.

Sct. Ibs kilde

Lige nordvest for Sct. Ibs kirke ligger en kilde, som antagelig har været hellig kilde i ældre tid: Sct. Ibs kilde. Den blev i 1600 tallet undersøgt af professor Holger Jacobæus, som fastslog at denne kildes vand var endnu bedre end Hellig Kors kilde. Desværre er denne undersøgelse helt forsvundet, men i 1800 tallet blev kildens vand igen undersøgt, denne gang af professor, apoteker Becker, som fandt ud af at kildens vand, foruden en del kulsyre, indeholdt pr. 1000 g vand: kalkjord 0,225, talgjord 0,450, saltsyre 0,048, men intet jern. Det skulle man ellers tro, for vandet farver sine omgivelser okkerbrunlige og har en fedtet smag og konsistens. Det er nok det, der har gjort, at kildens vand har været anset for helbredende.

I 1700 tallet beskrives kildens udspring sådan: »i muren af en derpå staaende Gaard, i hvilken og render er indlagte, hvorigennem vandet løber ned i en park«. I 1800 tallet har der været et skur over kilden, og Henrik Behrmann fortæller at den giver 4 tønder vand i timen (525 l).

I 1900 købte stiftsskriver Hiorth-Lorenzzen det lille område, hvor kilden lå, for at sætte lidt skik på det hele. Roskilde kommune fik 100 kr. for området og her blev der lavet et kildeudløb med en krop af kildekalk og et bassin og sider af cement. Rundt om blev der lavet et lille anlæg med buske og træer. I 1954 medførte en boring ved Haraldsborg at Sct. Ibs kilde holdt op med at løbe, den fik tilført vand fra vandværket indtil 1957, hvorefter den stod fuldstændig udtørret. I 1964 foreslog Arthur Fang, som var kirkeværge for Sct. Ibs kirke, at der blev gjort noget ved kilden. Cementbassinet blev nedrevet, tilbage blev kildekroppen og en stenplade blev sat op med indskriften »Her sprang Sct. Ibs kilde indtil 1957«.

Da boringen ved Haraldsborg i 1974 skulle have filtrene renset og vandet derfor fik lov at løbe frit, kom der pludselig atter liv i Sct. Ibs kilde med kildens eget vand, som hurtigt farvede omgivelserne i Sct. Ibs kildens karakteristiske farve. Driftsbestyrer Vagn Nyhuus sørgede for at kilden fik lov at leve, og Roskilde var igen en kilde rigere.

Klosterkilden

Kilderne i Roskilde har ligefrem sprunget frem fra højdedragets sider og skabt to mølleforløb: Et vest for byen med Maglekilde som en af hovedtrækkræfterne, og øst for byen Klosterkilden, som hovedtrækkraften til det andet store møllesystem: Riemors mølle, som tidligere hed Sortebrødre mølle, dernæst kom Kobbermøllen, Sct. Siegfrids mølle og endelig Haraldsborg mølle. Riemorsmølle blev senere til uld- og vadmelsspinderi, den nuværende bygning er fra 1852-53 og indtil 1933 fik maskinerne trækkraft fra Klosterkildens vand, indtil 1904-05 også fra Roars kilde. Kobbermøllen standsede sin møllerivirksomhed kort efter 1900 og i begyndelsen af 1800 tallet forsvandt Sct. Siegfrieds mølle. Haraldsborg mølle brændte skærtorsdag d. 8. april 1909.

Klosterkilden selv omtales af John Chr. Lange således: »Udspringet af Apoteker- eller Klosterkilden kan man ikke se, man ser alene at vandet kommer ud imellem to høje, en arm tyk, ud af et trærør, som på den nordlige side er gjort fast ved den ene høj. Dette vand bruge indbyggerne mest til deres mad at koge, til at drikke og ellers andre forretninger«.

Provst Meyer i Roskilde skrev i 1755 en bog om byen, heri beskriver han hvor smukt området ved Klosterkilden er med en lille lund af aske- og lindetræer. Desværre har ejeren »fundet for godt at sælge disse smukke træer, så at de nu ere omhugne, og altså er og den liden behagelige plads ved byen ruineret, som det går med de fleste ting«.

Kildens navne

Klosterkilden har haft mange navne, nogle mere eller mindre faste. Sortebrødre kilden eller Klosterkilden er kildens rigtige navn, hvorunder den har været kendt det meste af tiden. En overgang var vænget, som kilden lå i, ejet af en apoteker og derfor hed det Apotekervænget, dette navn smittede af på kilden. Forfatteren og maleren Holger Drachmann var så charmeret af kilden at han tilbragte megen tid der, og i »Dybe strenge« fra 1884 står et digt, som er dateret: Roskilde i høsten 1883. Første vers lyder:

Hvor Orlogsheltens Enke har paa Munke-Grunden bygget,
hvor »Frøkner«, om ej Nonner smaa, for Livet bli'r betrygget,
hvor Hytters Tag bag Klosterhegn af Elme bli'r beskygget,
dér har en Eneboer-Plet Naturen selv sig hygget:
og dér, ja dér har mangen Gang,
hvor Kilden følger dybt sin Trang
og bryder sig sin Vej med Sang,
vi To vor Fremtids Borg i Tanken bygget.

Dette, at digteren holdt af at være ved Klosterkilden, medførte at en del af byens borgere begyndte at give kilden navneforandring til Holger Drachmanns kilde eller Drachmann's kilden, men efter lidt avispolemik blev kildens gamle navn: Klosterkilden for altid slået fast.

Kilden i 1832

Henrik Behrmann skildrer også Klosterkilden i sin bog fra 1832. Her får man et udmærket billede af, hvordan området har set ud, det må have været meget facinerende. Hvor længe kilden sprang på denne måde er ikke helt sikkert. Den nuværende smukke stensatte grotte med jernrækværk om og tappe skulle være lavet omkring 1860'erne.

Henrik Behrmann skriver: »Pladsen hvor kilden eller rigtigere kilderne sprudle frem, indtager over 100 kvadratalen (39,402 m), hvor de, ved at skylle jorden bort, have dannet 3 huller som en tragt af 5-6 alens bredde (ca. 3,5 m) og 3-4 alens dybde (1,8-2,5 m). Der er i det hele nok omtrent nogle 30 kildevæld. Hovedkilden ligger lavt og er ikke indhegnet, men et andet væld, som ligger højere, har et skur over sig og en indretning til bekvemmelighed for folk, som benytte kilden til at skylle tøj ved«. Den indhegnede kilde skulle give 83 potter vand i minuttet (4800 l i timen) og hovedkilden 100 potter i minuttet (ca. 5760 l i timen). Videre skriver Behrmann: »Pladsen afgiver et herligt, køligt sted til at hvile sig der om sommeren, thi alle kilderne ere beplantede med træer, i hvis skygge der står havebænke«.

Kildeområdet bliver folkeforlystelse

Det må have været et meget interessant og smukt sted at besøge og i 1840'erne, da området blev ejet af gartner Elley, kunne da også »alle fredelige, sædelige og anstændige personer« erholde adgangsbillet til hans have. Hans efterfølger, gartner Møller, tog ingen entré, men tilbød de besøgende kogt vand på maskine, kaffe, the og punch serveret i »kun simple lysthuse«. Der kom til sidst 30 lysthuse og ud-

sigtsbænke og ovre i familiens bolig, Provstestræde 2, stod 30 themaskiner parat. I 1860'erne var der musik hver torsdag aften ved stadsmusikant C. Sørensen, og der kom også en københavnsk fotograf, som »tog folk af«. I 1871 var det slut med forlystelserne, dog var der stadig adgang til kildeområdet både for de, der skulle hente vand og de, der blot ville nyde køligheden om sommeren.

Vandet fra Klosterkilden blev meget benyttet af byens borgere til drikkevand. Holger Drachmann, der boede med sin familie på Det kongelige Palæ, havde bedt sin kone om, at den unge pige hentede vand netop fra denne kilde til brug ved måltiderne. Fru Drachmann skriver i sine erindringer at hun, da hun ikke regnede med, han kunne smage forskel, sendte pigen til Sct. Hans kilde, som lå meget nærmere, og begge holdt tand for tunge. Forfatteren drak vandet, som kom det fra hans kære Klosterkilde.

Arthur Fang fortalte, at det var hans hverv, som lille dreng, at hente vand fra Klosterkilden til frokostbordet. Han spadserede fra Algade 15, hvor familien boede, til Klosterkilden og hældte vand i den medbragte glaskaraffel, som duggede af det kolde kildevand.

Roskilde Kloster havde fra gammel tid hævd på at kunne hente vand fra Klosterkilde, det står bl.a. at læse i Den juelske Stiftelses fundats af 8. januar 1746, hvor kilden nævnes, og da stiftelsen d. 16. februar 1821 gav gartner Elly vænget i arvefæste, blev det fastslået at der skulle være mulighed for Klosteret ansatte og beboere at komme til kilden, de fik fri adgang gennem ledet med egen nøgle, og det var også klosteret, som skulle sørge for at kilden blev gjort i stand. Som tiden gik forfaldt den dog, og i 1894 skriver beboerne af Klosterhusene til Roskilde kommune at kilden er i meget dårlig stand, det tyder også på at kilden lider af vandmangel. Beboernes anmodning om at få kilden gjort i stand afvises af byrådet. Roskilde ejede ikke kilden, og mon ikke sagen er sluttet med, at beboerne selv har sat kilden i stand. Noget må der være blevet gjort, for kilden giver endnu i 1934 ret meget vand.

Adgangen til kilden lukkes

I 1901 blev den gamle gartnerhave købt af franske præster og 1904 blev grundstenen nedlagt til Sct. Maria hospital ledet af den franske nonneorden fra Vendr'ee, les Filles de la Sagresse (Visdommens døtre), og adgangen til kilden blev lukket. Flere gange, senest i 1911, prøvede Roskilde by at formå forstanderinden til at åbne for offentlig adgang, men sagen blev grebet lidet fikst an og det blev ikke til noget.

Klosterkilden er nu udtørret, men den smukke kildegrotte ligger der endnu som en dejlig plet, hvor man kan finde kølighed under de høje træer, når sommersolen bager. Selve udløbsrenden er næsten helt kastet til, og mølledammen, som var Roskildes sidste, forsvandt allerede i 1950'erne, men stadig er området »Roskilde fineste idyl«.

Louise kilde

Ved Klostermarkens fredning blev også den smukke Lovise kilde bevaret. Kilden ligger i udkanten af parken og består af en primitiv stensætning med en jordhøj bag, hvorpå grønne buske vokser frodigt og giver skygge til kildens forside. Her er der en lille niche med kildens udløb, og vandet løber ned i en udhulet sten, der ser ud, som var den selv blevet udhulet af vandet.

Kildeindramningen er ret ny. En konventualinde på Roskilde kloster, Lovise von Wimpfen, lod den opføre for egne midler i Klostrets daværende park. Desværre kendes ikke det nøjagtige tidspunkt for kildens opførelse, men frøkenen døde i 1872 efter at have boet i klosteret i 49 år.

Omkring århundredskiftet var kilden på det nærmeste ødelagt, da flere af stenene var væltet ned. En brordatter til kildens skaber, der forøvrigt hed det samme, men stavede fornavnet med et u i stedet for et v,

som det ses i inskriptionen på kilden, satte sig for at få kilden restaureret. Ved hendes død i 1917 stod kildeområdet igen smukt. I en række år glædede denne lille, ret så beskedne kilde de forbipasserende. Således skrev en anonym indsender til Roskilde Tidende i 1924:

Bag Klostermarkens høje træer
jeg gik en aften silde,
da hørte jeg det risle der,
det var en lille kilde.

Der står et gammelt knortet træ
og luder frem derover,
jeg sidder der bag digets læ,
mens hele byen sover.

Og kildens risletoner små,
de lyder blødt og stille,
det er, som Pan i græsset lå
og blæste mig en trille:

En fredfyldt plet, et dejligt sted,
når sindet søger hvile,
men du må gå med stille fjed,
idyllen bort kan ile.

Desværre blev vandstanden i Roskilde efterhånden sænket stærkt, og Lovise kilde havde ikke længere kræfter til at rinde. Dette fik Roskilde-poeten Jens Kristiansen til at indsende følgende sørgedigt i 1935:

O, læskedrik af jordens skød,
som før i strømme randt
i middagssolens hede glød
en mudderpøl jeg fandt.

Og rundt omkring lå fæle ting
af al slags råddenskab,
jeg gjorde i en fart omkring
for tidens nederlag.

Jeg kan forstå, som en protest
du lukket har din mund,
jeg kyssed' som en flygtig gæst
dit væld i nødens stund.

Og hver gang jeg dig går forbi,
det skærer i min sjæl,
du læskedrik i døgtens strid
af jordens kildevæld.

Det var som jordens hjerteslag
var samlet i din strøm,
og gik som blide åndedrag
med sundhedslise øm.

Vel nu og da et enligt drip
vemodigt bryder frem,
den ligner en, der går med pip,
og stille lister hjem.

De mange kilders klare strøm,
der lød som klokkeklang,
er ekko af min ungdomsdrøm,
som fødte denne sang.

Så lille, kilden end er, så har den sat gang i poetiske årer, og heldigvis har den nu lidt vand at dryppe med fra vandværket. Meget er det ikke, og lidt mere ville nok give mere liv til den lille kilde, således at forbipasserende igen kan slukke deres tørst ved den.

Kilder vest for byen

Der var i området vest for byen 2 store kilder. I dag er de blot navne, men engang var der livlig aktivitet omkring dem. Det var Store Blegdams kilde og Højbrøndskilden. Begge kilder gav rigeligt med vand og begge siges i 1700 tallet at have afløb til de 5 møller ved Maglekilde.

Store Blegdams kilde

Store Blegdams kilden lå bag husrækken inde i haverne mellem Borgerdiget og Helligkorsvej. Hvornår den forsvandt vides ikke med sikkerhed, men omkring 1908 var den endnu meget aktiv og til stor glæde for haveejerne i området. Dog snart forsvinder den »udsuget« af vandværket. Men i 1700 og 1800 tallet fortælles der om et stort væld, hvor vandet blev brugt i blegedammen. Det vil sige det var her byens storvask foregik. Når tøjet var vasket og skyllet, blev det bredt ud på græsset for at tørre og samtidig blive bleget af solen. Det var en langsom proces, især hvis man ønskede tøjet rigtigt hvidt, for så skulle det vendes tit og vandes og tørres flere gange. De bedste blegemåneder var april og maj, på denne tid af året var solen stærk og græsset var endnu temmelig kort, dertil kom at der ikke var generende insekter, som kunne grise tøjet til. En blegemand eller en blegekone tog sig af blegningen og passede på tøjet om natten. I sangen »Fred hviler over land og by« forekommer linien: »På dammen fjerne vogter går og lover Herrens navn«. Det hentyder til blegemanden, der går og passer på tøjet og synger en salme for at få tiden til at gå.

Højbrøndskilde

Også Højbrøndskilden var meget brugt til storvask, helt op til o. 1911 var det muligt at vaske sit tøj der, og der var endnu ældre roskildensere, som gerne ville have deres linned vasket og bleget ved Højbrøndskilden. Højbrønd gav også meget vand, i 1832 siger Henrik Behrmann at den giver 136 potter vand i minuttet (7.883 l i timen), og at dets vand bruges »dels til køkkenet dels til at skylle tøj i. Til den ende er der også rundt omkring kilden anbragt pæle med kroge til at hænge tøjliner for at tørre tøj«. Selve vasken foregik enten i en træbalje eller i selve kilden. De fleste vaskede i træbaljen og skyllede tøjet i kilden. Der findes et forografi fra o. 1905, der viser hvordan Højbrønd så ud dengang. Der var et bassin hvori vandet fossede ned, vandet løb ud gennem et metal delfinhoved, som desværre er forsvundet. Om kilden foroven var et rækværk, som skulle forhindre børnene i at falde ned i bassinet. Der var også en bænk, som man enten kunne lægge det skyllede tøj på eller sidde på og puste ud. 1911 er hele området i stærkt forfald, udløbet fra bassinet er tilstoppet, så vandet står og rådner, rækværket er borte, græsset hvor tøjet skulle tørre var borte og kort tid efter er området renoveret og kilden forsvundet. Kildens udtørring hænger sammen med vandværket, som fra 1886 lagde en direkte ledning til kilden. Trods det skulle der alligevel gå de mange år inden Højbrøndskilden gav op.

Hellig Kors kilde

Den anden af Roskildes kilder, der omtales i bogen fra 1654, er Hellig Kors kilde, og om den hedder det bl.a. »samme kildes vand holdes af en part syge mennesker for meget sundt vand at være både til at drikke og ellers at bruge«. Kildens navn tyder på at den allerede i middelalderen var hellig kilde, hvortil syge valfartede specielt Sct. Hans aften, hvor kildernes helbredende evner var størst.

Hellig Kors kilde skulle igen få ry som helbredende: I 1729 blev kong Frederik den 4. syg. Der blev prøvet alt muligt, men til ingen hjælp, så de kongelige hoflæger fik den idé, at prøve om vandet fra Hellig Kors kilde i Roskilde ikke kunne gøre det, de ikke kunne. Der blev hentet vand til kongen, og han blev rask igen. Nu blev Hellig Kors kilde kongelig hofleverandør og flere gange om ugen kom en vogn til Roskilde for at hente vand til hoffet. Kilden fik selvfølgelig nu også navnet »Kongekilden«, dog uden at det gamle navn gik i glemmebogen. Denne vandtransport til hoffet fortsatte under de følgende konger og kong Christian den 6. lod endda et skur sætte op over kildens udspring for at skærme det gode vand. Desuden lod han et såkaldt »tappehus« bygge og opførte omkring 1740 et hus, som fik navnet »Kildehuset«. Det lå overfor kilden og var af bindingsværk med teglsten. Huset blev bygget til den kongelige opsynsmand, som også skulle være den kongelige kusk behjælpelig med tapningen og ladningen.

Opsynsmanden fik 72 rigsdaler om året udbetalt af hofetaten, mens borgmesteren i Roskilde var pligtig til at føre overopsyn med den kongelige lægekilde. Kildehuset blev nedrevet i maj 1920.

Inden kong Christian den 6. lod skuret bygge må der have været et eller andet, der markerede kilden, for der fandtes denne indskrift i 1707:

Denne kilde heder Det hellige Kors,
heraf drikker både hest og hors.
den haver her været i mange års tid
og nu repareret med borgmester og rådes flid.

Hoffets forbrug af Hellig Kors vand var størst i 1700 tallet. I 1730'erne blev her hver gang hentet så meget at der var vand nok til »100 bouteiller« og i particulairkassens regnskab for 1739 opføres en sum på ikke mindre end 519 rigsdaler 2 mark (1 daler = 2 kr.). I 1760'erne var der udsalg af Roskildevand i ejendommen Holmens Kanal 36, og i 1771, som var dronning Caroline Mathildes sidste sommer i Danmark, blev der af drikkevarer til en 10 personers frokost på Frederiksborg den 1. august også opregnet 8 bouteiller Roskilde-vand.

I kong Christian den 8.'s regeringstid hørte vandtransporterne op; det blev sikkert for besværligt. Men der var en mand, som førte traditionen videre. I Berlingske Tidende i 1847 står det at læse, at hr. O. Olsen af det højkongelige overhofmarskallat har fået tilladelse til at indføre vand fra Hellig Kors kilde i Roskilde til drikkevand. Vandet ville blive hentet friskt hver dag og man kunne abonnere på et antal flasker vand à 1 skilling. Der var også en overgang udskænkning af Roskilde vand på toppen af Rundetårn.

Kildemarked

Ved helligkilderne rundt om i landet var der ofte kildemarkeder, og i Roskilde har der uden tvivl også været den slags markeder. Endnu i 1830'erne samledes ungdommen Sct. Hans aften omkring Hellig Kors kilde, »og der herskede da lystighed og glæde, i opsynshuset fidles der op og danses, og der drikkes vist mere øl og brændevin end kildevand«. På Christian den 8.'s tid blev der igen forandret ved Hellig Kors kildes udseende. Der blev opført et ottekantet skur over kilden og bassinet blev flyttet ud mod gaden.

Kildens vand var ligesom Maglekildes vand nu indgået i sodavandsproduktionen og ejeren hr. Pozzi fortæller, at kilden giver 101 potter vand i minuttet (5.854 l i timen), at vandet står op gennem fin ren sandbund, at kilden er blevet undersøgt i anledning af projektet for et vandværk og at vandet er fundet at »afgive det reneste for enhver animalsk og dermed beslægtet indblanding aldeles frie vand«.

Denne undersøgelse omfattede Maglekilde, Klosterkilden, Højbrøndskilden og Hellig Kors kilde, og var foretaget i august 1875; den omfattede også byens brønde, som viste sig, ikke underligt, at være meget dårlig, da Roskilde må siges at ligge på en stor mødding, det man i dag kalder kulturlag. Disse undersøgelser, og andre senere, gav tilhængerne af et vandværk vind i sejlene og da Roskilde i 1880 endelig havde fået sit vandværk, blev det placeret nær Hellig Kors kilde. Det skaffede selvfølgelig byens borgere et aldeles udmærket drikkevand, men det betød i længden dødsdommen for den gamle helligkilde.

Kildens monument fra 1906

Da kilden tørrede ud stod skuret tilbage, og endelig i 1906 blev det revet ned. I stedet opsatte byrådet et smukt monument af frådsten. Det var tegnet af professor Jacob Kornerup, og da der blev gravet ud omkring den gamle kildeplads stødte man på en stor, flad sten. En gammel

mand, som boede i nærheden, kunne fortælle, at man i ældre tid havde stået på den og øst vand fra kilden, det vil sige det var kildens oprindelige fundament. Monumentet blev placeret ovenpå stenen og en vandledning indlagt, så der stadig kunne dryppe lidt vand ud til minde om en af Roskildes navnkundigste kilder.

Roskilde Vandværk 1880–1980

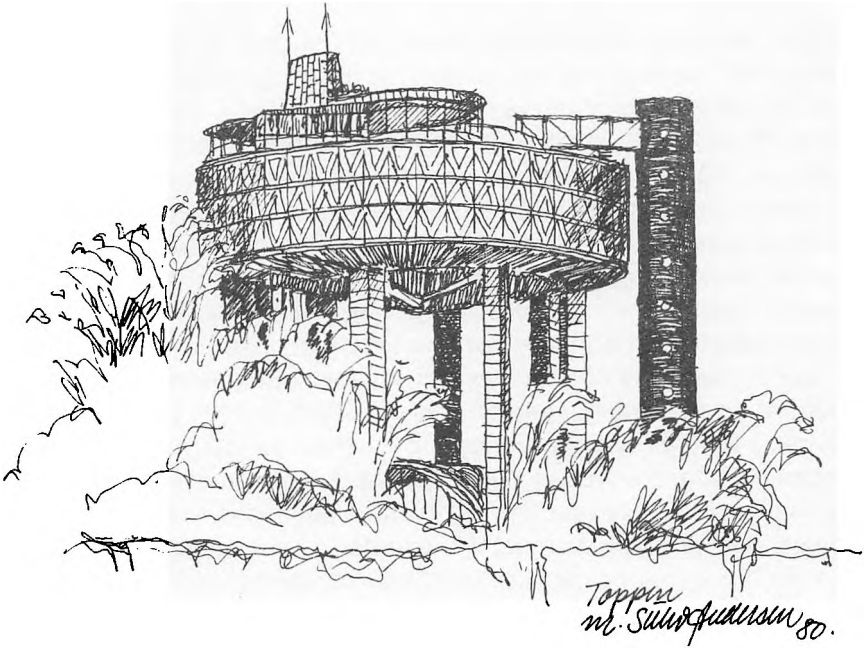
Ønsket om et vandværk i Roskilde havde været der meget længe, og efter mange diskussioner specielt om placeringen gik stedet ved Hellig Kors kilde af med sejren og vandværket blev indviet den 1. september 1880. »Enhver grundejer i Roskilde kommune, forbi hvis Eiendom Vandværkets Hovedrør føres, er berettiget til fra det nærmeste Hovedrør efter Vandinspecteurens nærmere Anviisning at erholde Vand indlagt i sin Eiendom . . .« Arbejdet skulle udføres af »Haandværkere eller andre dertil skikkede Mænd«, der som vandmestre skulle stå for arbejdet med at indlægge vand i private ejendomme, udføre forandringer og vedligeholdelsesarbejder ved ledningerne.

Året efter blev der bygget et vandtårn i Jernbanegade. Også det havde sat sindene i bevægelse, for byrådet havde en overgang i tankerne at omdanne rådhustårnet til vandtårn. Professor Jacob Kornerup skrev til byrådet og påpegede det vanskelige i dette projekt og frem for alt, at der ikke ville blive pres nok på vandet p.g.a. tårnets højde. Byrådet frafaldt og placeringen skrået overfor Ting- og arresthuset blev valgt. Så gjaldt det tårnets udseende. Professor Kornerup var igen interesseret, han foreslog en udformning, som kunne minde om Gåsetårnet i Vordingborg. Det kom nu ikke til at ligne helt, men byggematerialet var det

samme: røde mursten. Det blev lavet godt, så godt, at da Roskilde kommune i 1971 ønskede at rive vandtårnet ned tillige med det »nye« vandtårn fra 1889, så blev det en ret bekostelig affære, for begge tårnene var solidt byggede. Vandtårnet fra 1881 rummede ca. 50 m^3, tårnet fra 1889 ca. 300 m^3. Vandværket havde en dampdreven pumpe à 12 HK og vandet blev pumpet op fra en brønd ved værket. Det viste sig at den vandmængde, der kunne indvindes, ikke var stor nok, så i 1886 blev der lagt en direkte sugeledning til Helligkorskilde og til Højbrøndskilden, senere suppleret med forskellige boringer omkring værket, samt en hævertledning fra 2 boringer ved Idrætsparken i 1930.

I sommeren 1914 når vandværket sin absolutte maximale ydelse med 2500 m^3 og der planlægges forskellige udvidelser for at få kapaciteten i vejret. I 1916-17 tages en ny boring og et nyt vandtårn ind i vandforsyningen. Boringen er ved et privat vandværk, som nu overgår til Roskilde kommune og det nye vandtårn på 10 meter og med et rumfang på 13,1 m^3 knejser ved Frederiksborgvej 80. Vandtårnet var meget moderne med bl.a. en iltningstrappe med ca. 5 m^2 filtre. Vandtårnet forsvandt o. 1957.

1917 byggedes en elektrisk pumpestation i Ringtedgade med 2 pumper, samt et vandtårn på Køgevej, 200 m^3. 1918/19 oppumpedes 480.000 m^3 vand. 1926 byggedes en pumpestation på Køgevej med en 70 m^3 pumpe. 1929/30 oppumpedes 1 mill. m^3 og 1934/35 1,3 mill. m^3. 1935 byggedes en pumpestation på Gl. Landevej og Sct. Jørgensbjerg vandværk overtages. 1937/38 byggedes en 2700 m^3 beholder i terrænhøjde ved vandværket og der blev installeret 2 store pumper à 200 m^3 i timen. 1939 byggedes pumpestation ved Roskilde Amtssygehus under jorden af hensyn til krigsfaren og i 1940 byggedes et lille vandværk på Møllevej til erstatning for et privat værk, som Roskilde kommune nogle år tidligere havde overtaget. Vandet blev luftet og filtreret og der blev lagt et ledningsnet på ca. 5 km. I 1940/41 blev de 1½ mill. m^3 vand nået og i 1945 byggedes en pumpestation ved Sct. Claravej. Den skulle aftage vand fra Københavns vandforsynings store ledning fra Lejrevandværket til København. Derfra kunne tages 500.000 m^3 vand pr. år. Det svarede til en forøgelse af vandværkets ydeevne på ca. 30%. I 1959 var den samlede ledningslængde ca. 65 km, og 11 stk. pumpeaggregater oppumpede ca. 2,5 mill. m^3 vand. I 1960, den 18. november, blev Roskildes nye vandtårn på Bymarken taget i brug. Det rummer 6000 m^3 vand svarende dengang til 2/3 af byens vandforbrug. I 1961 åbnedes svømmehallen under tårnet og samme år restauranten på Toppen, 83 meter til vejrs.

I 1975 blev Roskildes nyeste vandværk: Hornsherredværket taget i brug. I dag kommer 70% af vandet, der bruges i Roskilde, fra 11 boringer vest og syd for vandværket. Alle boringer yder ca. 90 m³ pr. time og de er 35-70 m dybe. Efter en omhyggelig rensning ledes vandet under Borrevejle Vig til Margrethehåb pumpestation, hvor der er en beholder på 10.000 m³. Herfra ledes vandet ud til forbrugerne og til vandtårnet, som bliver fyldt op om natten. I jubilæumsåret leverer Roskilde vandværk vand til ca. 40.000 mennesker, det bliver til ca. 4½ mill. m³ pr. år og det ledes gennem en hovedledning, der er ca. 210 km lang.

Foruden Hornsherredværket leverer også Haraldsborg vandværk vand til Roskilde by, gennem 3 boringer 40-50 m dybe. Dette vandværk ligger Valhalvej 55.

Veddelev får vand fra Veddelev vandværks boring på 56 m, om sommeren kan den ikke klare det, men der må tilføres vand fra Roskilde. Svogerslev er ikke forbundet med ledningsnettet i Roskilde, men får vand, dels fra et privat vandværk, dels fra Svogerslev vandværks 3 boringer 40-50 m dybe.

Oprettelsen af et vandværk i 1880 var af vital betydning for Roskilde, som dermed havde fået en del af det grundlag, der skal til for at blive en moderne by. Vel tog det sin tid at få indlagt vand i byens yderdistrikter, men i byens centrum kunne nu de usunde brønde, der siden middelalderen havde været i brug mange steder, kastes til. Det varede heller ikke længe inden kloakeringen var i gang. I 1890'erne blev rendestenene ændret og byen renere, men desværre havde man ikke tænkt sig godt nok om. Kloakvandet blev ledt ud i mølledammene, som fik vand fra Maglekilde og selv om der blev tilført disse damme meget kildevand, så kunne selv Maglekildes vandmasser ikke hamle op med udslippet fra kloakerne, da byen fik vandklosetter. En efter en blev de gamle mølledamme kastet til; 1905 forsvandt Kapelsmøllens dam.

Vandværket havde foruden at give byen en bedre hygiejne også givet brandvæsenet mulighed for at blive moderniseret og få mulighed for at kunne hamle op med Roskildes største fjende gennem hele byens historie: ildebrande.

I dag er det en selvfølge med rindende vand. Der skal ikke meget fantasi til for at forestille sig, hvad der ville ske, hvis vandet holdt op med at rinde. I Roskilde har man gennem århundreder forstået den magt og betydning vandet har haft for mennesker og dyr, som livsnødvendigt grundlag, som trækkraft og helbreder.

